

Erään äiti-tytär-suhteen anatomiaa

Oksana Vasjakina: *Haava*. Suomentanut Riku Toivola. Helsinki: Otava, 2023. 261 s. ISBN 9789511436997.

Venäjän hyökkäyssodan jatkuessa Ukrainassa jo pitkälti toista vuotta kynnyksellä venäläisen nykykirjallisuuden suomentamiselle on suomalaiskustantamoissa varmasti korkeammalla kuin koskaan. Siitä huolimatta Riku Toivola ja Otava ovat tehneet merkkitien suomentaessaan ja julkaistessaan venäläiskirjailija Oksana Vasjakinan vuonna 2020 ilmestyneen *Haava*-romaanin. Erityisen merkittävänä tästä autofiktiivisestä romaanista tekee sen tarjoama tarkastelukulma venäläiseen yhteiskuntaan marginalisoidusta asemasta käsin: teoksen kirjailija-päähenkilö ei peittele homoseksuaalisuuttaan, vaan etsii ja tarkastelee itseään sekä kirjailijanaantään avoimen homofobisessa yhteiskunnassa. Tässä suhteessa *Haavan* julkaiseminen suomeksi on suuri askel myös venäläisen LGBTIQ-teemaisen kirjallisuuden suomennoshistorialle. Aiemmin venäläistä ”sateenkaarikirjallisuutta” on suomennettu häidin tuskin ollenkaan. Suomentamatta ovat jääneet niin Sofia Parnokin, Gennadi Trifonovin kuin Jevgeni Haritonovin runot ja proosatekstit. Jopa Mihail Kuzminin kohuromaanin *Siivet* (1906) on jäänyt valtaosin suomenkielisen yleisön ulottumattomiin, sillä teoksesta on julkaistu suomeksi vain ote Jukka Miettisen toimittamassa *Miesten kesken: miesten välinen rakkaus maailmankirjallisuuden valossa* -antologiassa. Myös Marina Tsvetajevan Sofia Parnokille omistamista ja naisten välistä rakkaussuhdetta kuvaavista ”Ystävätär”-syklin runoista on julkaistu suomennettuna vain yksi kokoelmassa *Ylistys, hiljaa! valitut runot 1912–1939* (suom. Marja-Leena Mikkola), johon tosin on suomennettu kaksi muutakin naisrakkauden teemaa sivuavaa runoa.

Vasjakinan *Haavassa* peittelemättä piirtyvä homoseksuaalisen naisen kokemus on myös syy kirjan Venäjällä saaman vastaanoton nopeisiin käännteisiin. Siinä missä ilmestymisvuonnaan 2021 K-18-merkinnällä varustettu romaani saavutti laajaa suosiota ja kirjallisuuspalkintoja, joulukuussa 2022 Moskovan kirjastot saivat ohjeeksi poistaa Vasjakinan romaanin hyllyistään yhdessä 52 muun epäsovittavaksi katsotun teoksen ohella. Syynä tähän oli Venäjän joulukuussa 2022 voimaan astunut tiukempi ”homopropagandalaki”, jossa kielto kertoa seksuaali- ja

sukupuolivähemmistöistä ulotettiin koskemaan alaikäisten sijaan koko kansaa.

Vaikka romaanin kirjailija-päähenkilön seksuaalisuus ja teoksessa avoimesti kuvatut naisten väliset suhteet sekä naisten välinen seksi ovat *Haavassa* keskeisessä osassa, romaani kietoutuu ennen kaikkea äidin ja tyttären välisen suhteen käsittelyn ympärille. *Haavan* lähtökohtana on Vasjakinan äidin kuolema syöpään vuonna 2019, ja romaanissa kuvataan kuinka kirjailija-päähenkilö hakee äitinsä tuhkat tämän viimeisten vuosien asuinkaupungista Volžskista viedäkseen ne ensin omaan kotiinsa Moskovaan ja sitten haudattavaksi Siperian Ust-Ilimskiin, josta sekä äiti että tytär ovat lähtöisin. Kertomus äidin tuhkien matkasta kohti niiden viimeistä leposijaa tarjoileekin lukijalle syväluotaavan analyysin äidin ja tyttären väliseen suhteeseen ja sen kipukohtiin, naisen ruumiillisuuteen, seksuaalisuuteen ja Venäjään aina Moskovan feministipiireistä siperialaiseen pikkukaupunkiin saakka.

Teoksen juonen rakentuminen kuolleen äidin ruumiin – tai sen jäänteiden – ympärille kuvastaa erinomaisesti sitä, kuinka keskeinen rooli ruumiillisuudella ja erityisesti naisen keholla on läpi koko romaanin. Kehon merkitys näkyy ensisijaisesti romaanin keskeisissä sairauden ja kuoleman sekä seksuaalisuuden teemoissa. Toisaalta ruumiillisuus nousee esiin myös romaanin äärimmäisen paljaassa kerronnassa, joka ikään kuin riisuu kerronnan kohteena olevat naisvartalot alastomiksi lukijan eteen. Silotellun ja ihannoitun naiskauneuden sijaan *Haavassa* esitetyt naisruumiiden kuvaukset ovat niin yksityiskohtaisia ja paljastavia, että ne rikkovat kaikkia intiimin ja julkisen välisiä normeja tuntuen kaikessa graafisuudessaan ajoittain jopa groteskeilta. Toisaalta samalla romaani haastaa naisvartaloon liitettyä yliestetisointia ja -erotiisointia. Romaanissa kuvatut naisvartalot eivät ole visuaalisen nautinnon tuottajia vaan lihallisia limaa ja muita nesteitä erittäviä organismeja. Toivolan suomennos tavoittaa erinomaisesti Vasjakinan kielen, joka on niin peittelemätöntä, että se vaikuttaa kaikessa suoruudessaan jopa lakoniselta. Ajoittain kerronnan suoruutta voi erehtyä pitämään kylmyytenä tai kovuutena, mutta tunteettomuuden sijaan kertoja on pikemminkin vain äärimmäisen rehellinen paitsi lukijan niin myös tekstin ja oman itsensä äärellä.

Vasjakinin rehellisyys ja analyttisyys ei rajoitu vain ruumiillisen kokemuksen kuvaukseen, vaan kattaa myös tavan, jolla tämä käsittelee *Haavassa* tyttären ja äidin välistä suhdetta. Vaikea ja haavainen suhde äitiin näyttäytyy romaanissa formatiivisena ydinkokemuksena, johon kaikki muut teoksessa esiin nousevat teemat palautuvat tavalla tai toisella. Siinä missä vaimon fyysinen läheisyys aktivoi ruumiiseen tallentuneen muistijäljen äidin (liian harvoin avautuneesta) yleistä, nousee myös kirjailija-päähenkilön kirjoittaminen kaipuusta luoda yhteys etäiseksi jääneeseen äitiin ja tulla nähdyksi tämän silmissä. Sama kaipuu näkyy myös päähenkilön tavassa huolehtia uurnasta, johon äidin tuhkat ruumis on säilyttänyt. Siinä missä elossa ollessaan äiti jää tavoittamattomaksi, uurnaa kohtaan tyttärellä on mahdollisuus osoittaa sitä rakkautta ja huolenpitoa, joka äidin ja tyttären välisestä suhteesta on lapsuudesta lähtien puuttunut. Romaanin lopussa nämä tunteet löytävät tiensä myös tekstiin itseensä: ”Onko meidän mahdollista esineellistetyämme toisemme ristiin silti ratkaista yhteisen sisäisen kivemme ristiriita? [...] Enkö halua vapautua siitä? Vapauttaa itseni kivusta, ettei vain se määrittäisi tunteitani ja käsitystäni maailmasta? [...] Vapautuakseni minun on sanottava sinulle *sinä*. [...] Katso minua. Minä sanon omalla kielelläni: rakastan *sinua*, äiti.” (244–245). Vasjakinin reflektiivinen kuvaus äidin ja tyttären välisestä suhteesta tunnistaa ja tunnustaa ääneen tarpeet, joihin äiti ei ole kyennyt tyttärensä lapsuudessa vastaamaan. Tämän aiheuttaman haavan rinnalle nousee kuitenkin aikuisen tyttären ymmärrys siitä, kuinka lapsuuden kokemukset ovat vain uusi lenkki ylisukupolvisessa ketjussa, jossa naisten kokema väkivalta ja menetykset ovat heijastuneet tunnekyllämyytenä tai jopa suoranaishana vihamielisyytenä omaa tytärtä kohtaan.

Biologisen äidin ohella Vasjakinin romaani tarjoaa yksityiskohtaisen mutta kaunistelemattoman kuvauksen myös Äiti-Venäjästä. Muistoja lapsuudesta ja nuoruudesta 1990-luvulla varjostavat sekä köyhyys että äidin miesystävien väkivaltaisuus, nykypäivän Venäjää leimaavat puolestaan absurdi byrokratia ja mielivaltaisesti toteutettavat säännöt, jotka johtavat tragikomisiin tilanteisiin lentokentillä ja virastoissa päähenkilön noutaessa äitinsä tuhkia, hoitaessa paperitöitä ja kuljettaessa tuhkaurnaa mukanaan lentokoneissa. Toisaalta siinä missä

venäläinen elämänmeno saattaa länsilukijan silmissä eksotiselta ja kummalliselta, länsimaisen populaarikulttuurin tarjoama kuvasto HLBTIQ-vähemmistöjen elämästä näyttäytyy kirjailija-päähenkilölle vieraana ja kaukaisena. Ukrainan sodan alkaminen 2022 pakottaa kuitenkin lukemaan romaanin Venäjäkuvasta myös täysin uudesta näkökulmasta. Sivuhenkilöiden suista lausutut kommentit siitä kuinka “[p]äiväkotilasten pitäisi opetella käsittelemään kalašnikovia” ja kuinka “[j]os tulee sota, jokainen lähtee puolustamaan isänmaata” (16, 17) saavat tämänhetkisen tilanteen valossa kylmäävän lisämerkityksen.

Kaiken kaikkiaan *Haava* ei ole mikään helppo lukuromaani. Selkeästä matkaromaaniasetelmasta huolimatta teos ei rakennu juonen ympärille, vaan äidin viimeiset hetket elossa, kuolema sekä tämän tuhkien hakeminen ja kuljettaminen Siperiaan toimivat katalysaattorina muistoille, naiseuden ja seksuaalisuuden pohdinnoille, runoilille ja esseekatkelmille. Romaani on kokonaisuudessaan hyvin intellektuelli, teksti vilisee viitteitä taiteilijoihin, kirjailijoihin ja feministisen teorian klassikkoajattelijoihin. Kyse ei ole namedroppailusta, vaan tekstillään Vasjakina käy näiden kanssa pikemminkin vuoropuhelua ja reflektoi omaa kirjoitustaan sekä tapaansa käsitellä ja jäsentää äitinsä poismenoa. Eri tekstilajeja yhdistelevä romaani on luonut varmasti omat haasteensa myös kääntäjälle. Toivola onkin joutunut suomentamaan proosakerronnan ja esseetekstien ohella myös Vasjakinan omaa runoutta sekä aiemmin suomentamattomia Gennadi Aigin runoja, jotka Vasjakina on teokseensa sisällyttänyt. Tekstin fragmentaarisuudesta huolimatta *Haava* pysyy koossa, sillä purkautumaan lähtevät ajatuskelat ja tekstikatkelmat kietoutuvat aina lopulta yhteen ja nivoutuvat äidin kuoleman ja sen laukaiseman ajatusprosessin ympärille.

Haava on ensimmäinen osa Vasjakinan romaanitriologiasta, jonka seuraavat osat, Vasjakinan isästä kertova *Step* (”Aro”, 2022) ja tädistä kertova *Roza* (”Ruusu”, 2023) on venäjäksi jo julkaistu. Sopiikin toivoa, että Otava ja Toivola jatkavat Vasjakinan autofiktiivisten romaanien suomennustyötä, jotta myös nämä teokset saavuttavat tulevaisuudessa suomalaiset lukijansa.

Eeva Kuikka
Tampereen yliopisto